

РОЗМІЩЕННЯ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ: ПРИНЦИПИ, НАПРЯМКИ, ВІДПОВІДНІСТЬ ВИМОГАМ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Розглядаються напрямки та принципи розміщення страхових резервів страховика, досліджуються пріоритетність зазначених принципів в ризиковій та довгостроковій сфері, пропонується розрахунок рівня відповідності розміщення страхових резервів вимогам чинного законодавства

Страхування є особливим видом господарської діяльності, в якій левову частку займає процес розміщення страхових резервів, визначення його ефективності й відповідності вимогам чинного законодавства. Фінансові ресурси, які мобілізуються в процесі перерозподілу вартості ВВП та акумулюються як страхові резерви слугують значним джерелом інвестицій в економіку. В країнах з розвинутим страховим ринком страховики за обсягами інвестиційних вкладень перевищують загальноприйнятих інвесторів, таких як інвестиційні фонди та банківські установи. Окрім того, інвестиційне ефективне розміщення страхових резервів:

- дозволяє підвищити рівень надання страхових послуг, формуючи достатній обсяг фінансових ресурсів для здійснення страхових виплат,

- впливає на основні якісні характеристики страхового продукту, його вартість та рівень страхового покриття, терміни здійснення страхових виплат,

- забезпечує отримання прибутку страховиком, що покращає його рівень платоспроможності та надає можливість забезпечення вимог регулятора щодо підвищення розмірів статутного капіталу,

- дозволяє розвивати ті галузі економіки, в яких кровно зацікавлена держава та забезпечувати їх стійкий розвиток,

- нерозривно пов'язане не тільки з ризиковою, превентивною, акумуляційною, контрольною функцією страхування, а й з

ощадною, що дуже важливо в соціально орієнтованій економіці тощо.

Тому питанням інвестиційної діяльності страховика, розміщення його страхових резервів, визначення пріоритетності принципів та стратегічних напрямків приділяється значна увага науковців та практиків, таких як І. Балабанов, В. Базилевич, К. Базилевич, М. Білуха, В. Борисова, А. Василенко, В. Вітлінський, Н. Внукова, К. Воблий, В. Галасюк, А. Галасюк, В. Гальперін, Т. Гварліані, О. Залетов, О. Заремба, В. Камаєв, О. Кашенко, М. Клапків, І. Ковтун, М. Корінко, Х. Курц, Т. Медведева, С. Осадець, Л. Орланюк-Малицька, В. Приходько, А. Плешков, В. Райхер, Т. Ротова, В. Тринчук, Д. Федотов, О. Філонюк, Н. Хохлов, Г. Чернова, В. Шахов, Я. Шумелда, Юлдашев та багато-багато інших.

Проте, аналітика щодо проблем розміщення страхових резервів та особливо визначення відповідності цього розміщення вимогам чинного законодавства не є традиційною для вітчизняної економічної літератури, тому потребує відповідної уваги та дослідження.

За даними А. Василенко та В. Тринчука серед видів діяльності страхових компаній України 53 % займає безпосередньо страхова діяльність, 47 % – інвестиційна діяльність. Остання вимагає дотримання відповідних принципів та напрямків розміщення страхових резервів.

Відомо, що основні принципи та напрямки розміщення страхових резервів зазначені в

законодавстві України. Так, згідно Закону про страхування (ст. 31) резерви страховика повинні розміщуватись за наступними принципами, зміст яких представлено в табл. 1:

- безпечності (надійності);
- прибутковості;
- ліквідності.

Таблиця 1. Зміст принципів розміщення страхових резервів згідно чинного законодавства

№ з/п	Назва принципу	Зміст принципу
1.	Безпечність (надійність)	Передбачається максимально можлива надійність розміщення активів, мінімізація інвестиційного ризику страховика за рахунок вкладень в державні цінні папери, та в облігації, акції великих компаній з позитивною їх оцінкою та високим рейтингом.
2.	Прибутковість (доходність)	Активи повинні розміщуватись з урахуванням фінансової ситуації на ринку капіталів, приносити постійний та достатньо високий дохід; інвестиційний прибуток в страховій діяльності відіграє особливу роль – при наявності збитку за страховими операціями забезпечує виконання зобов'язань страховика за договорами.
3.	Ліквідність	Структура розміщення активів повинна бути такою, щоб у будь-який час швидко та без втрат можна було їх обернути у грошові кошти. Безперечно, що абсолютною ліквідністю володіють тільки готівкові кошти, проте вони не приносять дохід без відповідних вкладень. Страховик повинен сформувати достатньо стійкий портфель з вирівняними ризиками та з жорсткими вимогами щодо його ліквідності.

Так, за даними журналу “Страхова справа”, при розміщенні капіталу експерти спостерігали наступну пріоритетність принципів розміщення:

- доходність – 82,4 %;
- ліквідність 29,4 %.

Аналізуючи зміст зазначених принципів, можна дійти висновку, що для кожної сфери (сектору) страхування – non-life та life – існують свої пріоритети. Так, для страховиків, що функціонують у ризиковій сфері першочерговими є доходність та ліквідність, а для страхування життя – це прибутковість та надійність. Виходячи з цього страховики обирають для розміщення своїх резервів найбільш підходящі інструменти.

Практика страхової діяльності та стан розвитку страхового й фінансового ринку України в цілому додає ще декілька принципів, таких як:

- диверсифікації (диверсифікації інвестиційного портфелю);
- гарантованості повернення вкладень (характерно для депозитарної роботи страховика);
- підконтрольності розміщення страхових резервів;
- привабливості напрямків розміщення страхових резервів.

Дуже велике практичне значення в умовах підвищеного ризику діяльності на фінансовому ринку надається принципу диверсифікації. Даний принцип означає, що багато або декілька активів об'єднуються в одному портфелі таким чином, що залежність доходів від ризику будь-якого одного активу обмежена. При цьому в сучасних умовах розвитку страхового та фінансового ринку диверсифікація дозволяє уникнути унікального, специфічного, несистемного та диверсифікованого ризиків. Сам термін та процес диверсифікація в історії економічної думки посідає значне місце. Так, ще у Стародавньому Єгипті в “Повчанні гераклеопольського царя своєму синові” (XXII ст. до н.е.) досліджується поняття “диверсифікації”, який сприймається як опис диверсифікації фінансів. В “Кодексі Хаммурапі” (XVII ст. до н.е.) розглядається диверсифікація торговельних відносин, а стягнення податків сріблом, а не товарами, зумовили необхідності брати срібло в борг за додаткову плату, що розглядається як диверсифікація кредитних відносин. В Стародавньому Китаї та Стародавній Індії розробки цілісних систем державного регулювання натурального господарства (IV – III ст. до н.е.) свідчать про диверсифікацію державного регулювання.

Дослідження Конфуція (551-479 рр. до н.е.) присвячені теорії виправданого існування особистого володіння аристократії та неродовитих рабовласників поряд із власністю спільноти можна розглядати як диверсифікацію форм власності. Ксенофонт (430 – 354 рр. до н.е.), вивчаючи проблеми поділу праці, осмислив спеціалізацію та диверсифікацію товарів. Аристотель науково обґрунтував диверсифікацію торгівлі. В Стародавньому Римі відомий трактат Катона Старшого “Про сільське господарство” можна розглядати як диверсифікацію сільськогосподарського виробництва. Ідеологія ісламу в середньовіччі та розвиток торгівлі, розробка арабськими мислителями концепції суспільного добробуту дозволяє зазначити появу диверсифікації ринкових відносин та диверсифікацію сфер економічної діяльності. Меркантилісти внесли в економічну теорію поняття диверсифікації позиції державної влади, а подальший розвиток їх ідей призвів до поняття диверсифікації економіки держави. В Україні поняття диверсифікації започатковано в “Конституції Пилипа Орлика” щодо диверсифікації соціального захисту членів козацьких сімей. Методологічні розробки А. Сміта стосуються диверсифікації інтересів. Є ще багато прикладів розвитку розуміння поняття “диверсифікація”. В сучасних умовах найбільш активно диверсифікація пов’язується із зниженням ризику на фінансовому ринку, є лейтмотивом сучасної портфельної теорії. Отже, диверсифікація у розміщенні страхових резервів – забезпечує розподіл інвестиційного ризику на різні види вкладень, не припускається превалювання того чи іншого виду вкладень. Тим самим створюється високий рівень стійкості інвестиційного портфелю.

Гарантованість повернення вкладень – даний принцип є найбільш актуальним для країн з нерозвинутим фінансовим ринком та стримуючими факторами розвитку інвестиційної діяльності (у тому числі й для України), такими як недостатній рівень капіталізації ринку, відсутність надійних

фінансових інструментів, недосконалість податкового законодавства, політична та економічна нестабільність, відсутність державних гарантій, неузгодженість регуляторної політики у сфері страхування, невисока ліквідність паперів, високий ризик, відсутність фахівців (особливо систематиків), корупція та заангажованість фінансово-кредитної сфери.

Принцип підконтрольності розміщення страхових резервів передбачає дотримання вимог чинного законодавства щодо напрямків та обсягів розміщення зазначених фінансових ресурсів. Проте, в Україні не розроблена методика визначення відповідності розміщення страхових резервів нормативним вимогам, а звітність страховика не дозволяє здійснювати постійний нагляд за вкладаннями його резервів. За даними журналу “Страхова справа” № 3, 2006 рік близько 140 страхових компаній України намагаються дотримуватись вимог регулятора щодо розміщення страхових резервів. До того ж відсутня дієва система покарань за порушення нормативного вимог цього напрямку.

Привабливість напрямків розміщення страхових резервів – даний принцип покликаний забезпечити зростання вартості вкладень страховика у часі. Однак, законодавчі норми не враховують можливі зміни привабливості напрямків вкладень та обмежують обсяги зазначених вкладень за відповідними напрямками.

За даними експертів журналу “Страхова справа” пріоритетність розглянутих сучасних принципів розміщення страхових резервів наступна:

- диверсифікація – 64,7 %;
- гарантованість повернення вкладень – 58,8 %;
- підконтрольність – 41,2 %;
- привабливість – 5,9 %.

Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів за видами страхування, іншими ніж страхування життя, затверджене наказом Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 26.05.97 р. № 41 передбачає, що 90 % резервів страховика

повинні бути розміщені на території України, а за довгостроковими договорами з 1.01.2005 р. вся накопичувальна частина повинна розміщуватись на території України.

Згідно Закону про страхування активи страховика, які приймаються для покриття резервів, можуть бути наступними:

- грошові кошти на поточному рахунку;
- банківські вклади (депозити);
- валютні вкладення згідно з валютою страхування;
- нерухоме майно;
- акції, облігації;
- цінні папери, що емітуються державою;
- права вимоги до перестраховиків;
- інвестиції в економіку України за напрямками, що визначає Кабінет Міністрів України;
- банківські метали;
- кредити страхувальникам-громадянам, що уклали договори страхування життя, в межах викупної суми на момент видачі кредиту та під заставу викупної суми;

- готівка в касі в межах встановлених лімітів.

Кошти резервів із страхування життя можуть використовуватись для довгострокового кредитування житлового будівництва у порядку, який визначає Кабінет Міністрів України. На жаль, в сучасних умовах дієвого та досконалого механізму такого кредитування ще не розроблено.

Здійснення інших вкладень та видів діяльності страховикам категорично забороняється.

В Україні нормативно встановлена певна структура розміщення активів, яка затверджена у Правилах розміщення страхових резервів. Так, наприклад, розмір окремих категорій активів приймається для розміщення в обмежених обсягах та визначається у відсотках до страхових резервів, що налічуються (табл.2)

Таблиця 2. Структура активів для розміщення страхових резервів згідно вимог чинного законодавства

№ з/п	Актив для розміщення резервів	Ризикова сфера	Сфера довгострокового страхування
1.	На банківський депозит	до 70 % від загальних резервів і в одному банку не більше 20 %	до 50 % від загальних резервів і в одному банку – не більше 20 %
2.	В нерухомість	до 20 % загальних резервів не більше 10 % в один об'єкт	до 20 % загальних резервів не більше 10 % в один об'єкт
3.	Права та вимоги до перестраховиків	не більше 50 %;	-
4.	Грошові кошти на поточному рахунку	до 10 % резерву незароблених премій, розрахованому спрощеним методом, до 100 % резерву збитків	до 5 % загальних резервів
5.	В цінні папери	до 40 % загальних резервів, знято обмеження по розміщенню в одного емітента	до 40 % загальних резервів
6.	Кредити страхувальникам		в межах викупної суми

Кабінет міністрів України у 2002 році затвердив Положення про напрямки інвестування страхових резервів в економіку України. Хоча, зацікавленість страховиків у такому розміщенні дуже низька (близько 6 %).

В сучасних умовах в Україні структура активів страховиків, яка може бути прийнята для покриття резервів, наступна:

- акції та цінні папери – близько 49 %;
- права вимоги до пере страховиків – близько 19 %;

- грошові кошти на поточних рахунках банку та в касі – близько 16 %;
- банківські вкладення – близько 12 %;
- нерухомість – близько 3 %;
- інші напрямки – близько 1 %.

Слід підкреслити, що на думку Голови Держфінпослуг до складу резервів включені великі обсяги активів, що не мають реальної ціни. Це, насамперед, цінні папери, які не відповідають вимогам першого та другого рівня лістингу. Отож, в силу слабкого розвитку фінансового ринку, вітчизняні страховики неспроможні виконати вимоги європейських стандартів.

Якщо розглянути інвестиційні пріоритети щодо розміщення страхових резервів, у разі рекомендаційного характеру Правил розміщення страхових резервів, то експерти відмічають переважними наступні напрямки:

- в банківські депозити – 82,4 %;
- в об'єкти нерухомості – 47,1 %;
- у фінансування житлового будівництва – 47,1 %;
- в акції вітчизняних компаній – 41,2 %;
- в банківські метали – 11,8 %;
- в інвестиції в економіку України за напрямками, затвердженими КМУ – 5,9 %.

Розміщення та інвестування страхових резервів вимагає детальної розробки нормативних коефіцієнтів за напрямками вкладання та структури активів. Закордонний досвід рекомендує за умов наявності таких нормативних коефіцієнтів для оцінки відповідності інвестиційної діяльності розраховувати спеціальний норматив відповідності (N) за наступною формулою:

$$N = \frac{1}{SV} \times \sum_{i=1}^n V_{fi} N_i, \text{ де}$$

N – норматив відповідності інвестиційної діяльності страховика,

SV – сума страхових вкладень,

V_{fi} – фактична сума вкладень по i -тому напрямку,

N_i – нормативний коефіцієнт по i -тому напрямку розміщення вкладень,

i – напрямок вкладення фінансових ресурсів страховика,

n – кількість напрямків вкладення.

Окрім того, норматив відповідності розраховується окремо по страхуванню життя та іншим видам страхування. При цьому встановлюється верхня та нижня межі зазначеного нормативу.

У підсумку зазначимо, що страховики та органи нагляду за страховою діяльністю повинні постійно аналізувати інвестиційну діяльність в частині розміщення страхових резервів і вживати необхідних заходів щодо покращання становища за фінансовими вкладеннями, розробити методику визначення відповідності розміщення страхових резервів вимогам чинного законодавства та запровадити дієву систему штрафів та покарань щодо виконання нормативних вимог в частині забезпечення якісної структури активів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” від 04.10.2001 р. № 2745 – III.
2. Положення про порядок формування, розміщення та обліку страхових резервів за видами страхування, іншими ніж страхування життя, затверджене наказом Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 26.05.97 р. № 41.
3. Правила розміщення страхових резервів із страхування життя, затверджені розпорядженням ДКРРФП України № 2875 від 26 листопада 2004 р.
4. Методика формування резервів по страхуванню життя, затверджена Наказом Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю № 46 від 23 липня 1997 р.
5. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. – М., 1994.
6. Борисов А. Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.
7. Борисова В. А., Огаренко О. В. Організаційно-економічний механізм страхування. – Суми: Видавництво “Довкілля”, 2001. – 194 с.

8. Василенко А., Тринчук В. Інвестиційна діяльність страхових компаній: стратегія та пріоритети. // Страхова справа – № 3 (23). – 2006, с.38 – 46.

9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.

10. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. – 2-ге видання, виправлене та доповнене. – Львів: Видавництво “Центр Європи”, 1997. – 576 с.

11. Золотогор В. Г. Энциклопедический словарь по экономике. – Мн. Полымя, 1997. – 571 с.

12. Кононенко О. Страхова діяльність: організація та облік. // Податки та бухгалтерський облік – 2001. – липень / № 60 (409) с. 20 – 24, 33 – 42.

13. Корінько М. Диверсифікація в історії економічної думки. // Актуальні проблеми економіки – № 1 (19) – 2006 – с.2 – 5.

14. Основи актуарних розрахунків: Навчально-методичний посібник / За ред. Чл. Українського Товариства актуаріїв І.О.Ковтуна. – К.: Алеута, 2004. – 328 с.

15. Сліпушко О. Політичний і фінансово-економічний словник. – К.: “Криниця”, 1999. – 390 с.

16. Советский энциклопедический словарь / Научно-редакционный совет: А. М. Прохоров (пред.). – М.: «Советская Энциклопедия», 1981. – 1600 с.

17. Сорока Л. Інвестиційна політика компаній зі страхування життя. // Страхова справа. – № 1(21). – 2006. – с.39 – 41.

18. Таркуцяк А.О. Страхування: Навч. посіб. – К.: Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, і бізнесу, 1999. – 115 с. (с. 48-52).

19. Чернова Г.В. Основы экономики страховой организации по рисковому видам страхования. – Спб.: Питер, 2005. – 240 с.

20. Шахов В.В. Страхование: Учебник для вузов. – М.: Страховой полис, ЮНИТИ, 1997. – 311с.

21. Шелехов К.В., Бигдаш В.Д. Страхование: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 1998. – 424 с. – Библиогр.: с.412 – 415. (с. 164-178).

АЛЕКСАНДРОВА Марина Михайлівна – старший викладач кафедри фінансів Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- теорія фінансів,
- страхова справа